

TRESTNÁ POLITIKA ¹ (V KONTEXTE GLOBÁLNEHO VÝVOJA)

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
tomas.stremy@flaw.uniba.sk

Trestná politika (v kontexte globálneho vývoja)

Autor na pozadí spolupráce trestného práva a kriminológie analyzuje ich vzťah, špecifikuje ich vzájomné prieniky a poukazuje na možnosti vzájomného obohacovania. Zvýrazňuje úlohu metódy komparácie v kriminológii, ako aj potrebu porovnania kriminality a jej kontroly v medzinárodnom meradle. Uplatňovanie alternatívnych prvkov v trestnej politike v rámci Slovenskej republiky je nedostatočné. Autor článku preto naznačuje možné trendy trestnej politiky vo sfére restauratívnej justície a ukladania alternatívnych trestov.

Kriminalpolitik (im Kontext der globalen Entwicklung)

Vor dem Hintergrund der Zusammenarbeit von Strafrecht und Kriminologie analysiert der Autor ihre Beziehungen, spezifiziert ihre Überschneidungen und weist auf die Möglichkeiten der gegenseitigen Bereicherung hin. Sie unterstreicht die Rolle der Vergleichsmethode in der Kriminologie sowie die Notwendigkeit, Kriminalität und ihre Kontrolle international zu vergleichen. Die Anwendung alternativer Elemente in der Strafrechtspolitik in der Slowakischen Republik ist unzureichend. Der Autor schlägt daher mögliche kriminalpolitische Trends im Bereich der opferorientierten Justiz und der Verhängung alternativer Sanktionen vor.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15 0740.

This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-15-0740.

Criminal policy (in the context of global development)

On the background of cooperation between criminal law and criminology, the author analyzes their relationship, specifies their intersections and points out the possibilities of mutual enrichment. It highlights the role of the method of comparison in criminology, as well as the need to compare crime and its control internationally. The application of alternative elements in criminal policy within the Slovak Republic is insufficient. The author therefore suggests possible trends in criminal policy in the sphere of restorative justice and the imposition of alternative sanctions.

Kľúčové slová: trestná politika, restoratívna justícia, alternatívne tresty.

Schlüsselbegriffe: Kriminalpolitik, Wiedergutmachungsjustiz, alternative Strafen.

Keywords: criminal policy, restorative justice, alternative punishments.

Úvod

Trestná politika a záhradníctvo majú spoločné črty. Obidve sa musia kultivovať systematicky, inak zahynú. Záhrady sú umelecké diela vytvorené veľkou námahou z divočiny, aby pripomínali stratený raj, „rajskú záhradu“ (niekedy označovanú aj ako Eden alebo Edenova záhrada). Ak budú opustené, budú aj zničené a čoskoro sa opäť zmenia na púšť. Zmena lesnej divočiny trvala tisícročia. Predstavuje pokus o návrat do záhrady, z ktorej boli Adam a Eva vylúčení, do sveta bez hriechu/trestnej činnosti. Človek je schopný vrátiť sa k nevine „rajskej záhrady“ nenarušenej smútkom a povinnosťami. To chceme v konečnom dôsledku dosiahnuť aj trestnou politikou, aj keď súčasne ide len o nereálny cieľ. Preto, ak sa usilujeme o „rajskú záhradu“, musíme tiež uznať, že v skutočnom živote bude možné dospieť iba k aproximácii.

Na vymedzenie trestnej politiky so zreteľom na jej vzťah ku kriminológii už dávnejšie (2005) upozornili Valková a Kuchta. Autor tohto článku preto vychádza z definície trestnej politiky v ich podaní: „Trestná politika je súčasť všeobecnej politiky, špeciálne zameraná na kontrolu kriminality a jej sprevádzajúcich, či inak súvisiacich sociálno-patologických javov. Nástrojom jej tvorby je využívanie poznatkov získaných vedeckými metódami a postupmi, osobitne kriminologickým výskumom a taktiež priamym uplatňovaním trestnoprávných a súvisiacich noriem v praxi, vrátane snáh o zjednotenie tejto aplikačnej praxe.“²

² KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 9 – 10.

1. Trestná politika

1. Ako sa zaoberať trestným činom?

Rôzne druhy trestov a samotné potrestanie páchatel'ov vždy bolo a bude najpopulárnejším spôsobom, ako odradiť potencionálnych páchatel'ov od spáchania trestných činov. Trestná politika je veľmi úzky pojem, ktorý nám predstavuje boj proti zločinnosti alebo odstrašujúci a preventívny postup, ktorý je zabezpečený trestným súdnictvom. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že trestné súdnictvo sa v minulosti týkalo len páchatel'a. Ak chceme zdôvodniť tento prístup, musíme sa zamerať na vznik trestných činov.

2. Základné prvky trestných činov

Trestné činy sa odohrávajú v konkrétnom časovom, geografickom, sociálnom a právnom prostredí. Časové, geografické, sociálne a právne prostredie určuje právom akceptovanú formu správania právnických a fyzických osôb a takisto určuje, ktoré činy sú definované ako trestné činy v danom prostredí. Reforma trestnej politiky a diskusie o systéme trestného súdnictva sa týkali len právneho prostredia: mimosúdneho konania („diversion program“) dekriminalizácie, vyhostenia, alternatív k väzeniu, nových sankcií, restoratívnej justície atď. Vzhľadom na tento rámec trestný čin je jednoduchou vecou, ako zdôraznil Marcus Felson, ktorá pozostáva z troch logických prvkov nevyhnutných pre spáchanie trestného činu: páchatel', cieľ/obeť a nedostatočná kontrola.

Prvým prvkom je páchatel'. K spáchaniu trestného činu nemôže dôjsť bez zavinenia a trestnej zodpovednosti páchatel'a, t. j. bez motivácie a spôsobilosti spáchať trestný čin. Výskumy a trestná politika sa väčšinou zamerali na tento faktor. Naše trestné právo a systém trestného súdnictva sa zameriava na páchatel'a a z tohto dôvodu existuje množstvo empirických a teoretických prác, ktoré sa zaoberajú trestnou činnosťou. Veľká časť existujúcich teórií sa venuje práve tejto zložke trestného činu, napríklad teórii príčin trestného činu (biologické, sociálne, psychologické). Toto nie je nesprávne. Je dôležité a potrebné skúmať páchatel'ov a ich správanie, ktorým porušujú pravidlá. Trestné právo sa zaoberá trestnými činmi a trestné súdnictvo známymi páchatel'mi, zároveň predstavuje hrozbu pre potencionálnych páchatel'ov.

Druhým prvkom je cieľ/obeť. Hoci je potencionálny páchatel' motivovaný, zručný a trestne zodpovedný, nemôže sa trestného

činu dopustiť, ak vhodná obeť/cieľ nie je k dispozícii. Vedomosti o cieľoch a obetiach a výskum na tento účel sú nevyhnutné, ak sa majú intervencie zlepšiť. Podobne aj výskum, ktorý sa zameriava na konjunkciu páchatel'a a cieľa, je nevyhnutný pre lepšie pochopenie situácie. Lepšie pochopenie príslušných mechanizmov tiež vedie k rozšíreniu rozsahu príslušných právnych administratívnych systémov určených na zásahy a na predchádzanie trestnej činnosti a jej kontrolu.

Posledným prvkom je nedostatočná kontrola. V prípade, ak nastane stret páchatel'a a obeť, páchatel' nebude schopný spáchať trestný čin, ak je situácia alebo príležitosť primerane kontrolovaná. Kontrola môže byť buď formálna, alebo neformálna. Posledný prvok trestného činu nám predstavuje externú kontrolu. Sebakontrola a internalizácia noriem sú ďalšími záležitosťami, ktoré sú súčasťami prvku „motivovaný a trestne zodpovedný páchatel'“. Externá kontrola sa príliš neskúmala a rovnako nie je dostatočne rozpracovaná teória o vzájomnom pôsobení troch základných prvkov trestného činu.

3. Diskusia o trestnej politike, definícia

Trestná politika je často mylne považovaná za „boj proti trestnej činnosti“. Tento pohľad je správny len z jedného uhla pohľadu: trestný čin tvorí súčasť sociálnej a právnej štruktúry. V tomto zmysle „boj proti trestnej činnosti“ predstavuje určitú sebareflexiu, cez ktorú môžeme legitímne skúmať faktory ovplyvňujúce štruktúru trestnej politiky, ktoré sa objavia v čase spáchania trestného činu. Tento pohľad „boja proti trestnej činnosti“ však nie je aplikovaný. Všeobecné použitie teórie „boja proti trestnej činnosti“ predstavuje určitý vojnový stav, ktorý naznačuje existenciu vonkajších a vnútorných nepriateľov a existenciu stále prebiehajúcej občianskej vojny.

Prečo je potrebné viesť túto diskusiu? Na základné skutočnosti sa zabúda opakovane z (najmenej) troch dôvodov:

- Medzigeneračná nerovnosť: každá generácia sa učí pohľadu na svet vlastným spôsobom. Nové generácie majú tendenciu interpretovať a riešiť problémy moderným spôsobom, ktorý často nie je založený na historickej perspektíve a kontinuite. Navyše zdánlivo „nové“ metódy si zvyknú vyberať aj ľudia z predchádzajúcich generácií, čo tiež spôsobuje diskontinuitu.
- Profesionálne zázemie: kriminológovia netvoria homogénnu skupinu. Niektorí z nich sa zaoberajú tvorbou politiky bez sociologického vzdelania alebo sofistikovanosti. Chýba teda spoločná paradigma týkajúca sa trestnej politiky.

- Fenomén nárazu: ideologické kyvadlo sa skôr kolíše, než sa pohybuje iba jedným smerom. Po rôznych vývojových štádiách často dochádza k nárazu ideológií.

Užitočnú definíciu trestnej politiky navrhol filozof trestnej politiky Patrik Törnudd (1969, 1971). Zmysel trestnej politiky určil pomocou jej objektu.

Rozhodovanie týkajúce sa kontroly trestnej činnosti – trestná politika alebo politika kontroly trestnej činnosti – má dva základné ciele: 1. Regulovať/minimalizovať súčet sociálnych nákladov (vrátane utrpenia ľudí) spôsobených trestnou činnosťou a reakciou spoločnosti na trestnú činnosť (t. j. kontrola trestnej činnosti). 2. Spravodlivo rozdeliť tieto náklady medzi zúčastnené strany, t. j. páchatel'ov, obeť trestných činov, daňovníkov atď.

Podľa tejto definície cieľom trestnej politiky je:

- minimalizácia súčtu sociálnych nákladov spôsobených trestnými činmi,
- minimalizácia nákladov kontroly trestnej činnosti,
- rozdelenie nákladov,
- rozdelenie spravodlivým spôsobom.

Prijatie návrhu filozofa si vyžaduje veľa výskumov, ktoré sa len zriedka vykonávajú. Túto úlohu ďalej komplikuje skutočnosť, že naše spoločnosti prechádzajú neustálymi zmenami.

4. Všetko sa zmení

Po prvé spoločnosti sa menia. V modernom svete čoraz viac vládne ekonomika. Súvisí to s rýchlou globalizáciou a integráciou. Súčasne sa demografia mení so starnutím populácie a v dôsledku zrýchľovania migrácie. Technologický vývoj výrazne ovplyvňuje každodenný život. Ideológie sa menia a miešajú. Explózia médií ovplyvňuje kultúry a ľudí. Hodnoty sa menia, čo je pozorovateľné napríklad pri zániku solidarity a pri atomizácii spoločností. Štát slabne v dôsledku privatizačných tendencií. Tradične riadená spoločnosť sa rozpadá na individuálne kariérne ciele, ako predvídal Max Weber pred viac ako sto rokmi. Nedávno Zygmunt Bauman túto víziu doplnil a poznamenal, že spoločnosti sú likvidované pod tlakom globalizácie. Za týchto okolností prostredie, v ktorom sa trestná činnosť objaví, musí zažívať radikálne zmeny.

Po druhé kriminalita a kontrola kriminality sa menia. Z geografického hľadiska sa lokálna spája s globálnou. Súčasne sa rýchlo mení fyzické a sociálne prostredie trestnej činnosti. Okolnosti, za ktorých boli spáchané trestné činy, sa výrazne zmenili, pokiaľ ide o kvalitu aj kvantitu. Rozsah motivácie trestnej činnosti sa tiež zmenil. Naša predstava

o tom, čo znamená „trestný čin“, podlieha neustálym zmenám. Objavili sa kontrolné technológie, ktoré umožňujú úplnú kontrolu. Súčasne sú tradičné kontrolné mechanizmy a techniky čoraz zastaralejšie, pretože príležitosti na spáchanie trestného činu a spôsoby trestnej činnosti podliehajú radikálnym zmenám.

5. Blízka budúcnosť: finančná kríza a trestná politika

Naše spoločnosti vstúpili do obdobia finančnej krízy, ktorá môže mať dlhotrvajúci charakter. Všeobecne je akceptovaná skutočnosť, že kríza v sebe zahŕňa negatívne spoločenské javy. Predpokladá sa, že zlé hospodárske časy spôsobujú zvýšenie kriminality. V skutočnosti medzi finančnou krízou a trestnou činnosťou neexistuje jednoznačný a lineárny vzťah. Následky hospodárskeho poklesu z hľadiska trestnej motivácie, cieľov trestných činov (príležitosti, trhy) a kontroly trestnej činnosti sú značné a je potrebné ich starostlivo zvážiť. Dôsledky môžu mať rôzne formy: pozitívne, negatívne a zmiešané.

6. Najlepší scenár

V najlepšom prípade si môžeme predstaviť budúcnosť, v ktorej sa finančnej kríze nakoniec podarí dosiahnuť to, čo humanisticky zaujať experti nedosiahli. Môže sa teda stať, že rozsah deviantného správania sa zníži rozsiahlou dekriminalizáciou (napr. opätovne sa preskúma zákaz omamných látok). Zároveň je potrebné výrazne znížiť rozsah zdrojov polície. Okrem toho sa vo veľkom rozsahu bude znižovať počet trestných stíhaní, aby sa podporili ďalšie iniciatívy.

Pokiaľ ide o tresty, zákony sa podľa možnosti menia na podmienkové vety. Paralelne s tým budú trestné sankcie, pokiaľ je to možné, nahradené správnymi sankciami. Podporované budú aj neväzobné sankcie, ako napríklad verejnoprospešné služby, a podobne sa zavedú sankcie restoratívnej justície.

Včasný zásah spojený s pozitívnou diskrimináciou sa musí uplatňovať vo veľkom rozsahu, deti už nemôžu byť odsúdené na trest odňatia slobody. Páchatelia budú akceptovaní v spoločnosti a reintegrovaní späť do spoločnosti. Do reintegrácie budú zapojené mimovládne organizácie, občianska spoločnosť, rodinné a partnerské siete a takto sa výrazne zlepši súčasná neštandardná starostlivosť o bývalých odsúdených. Elektronické monitorovanie sa bude aplikovať dôsledne a najčastejšie. Súčasne budú vo veľkom rozsahu uložené ochranné opatrenia, primerané obmedzenia a povinnosti a účinne sa budú vymáhať, t. j. prostredníctvom účinného elektronického monitorovacieho systému.

Budúcnosť však môže vyzeráť aj inak. Historické dôkazy naznačujú, že finančná kríza je pravdepodobnejšie sprevádzaná tvrdou trestnou politikou, ktorá verí skôr represii než integrácii.

7. Ďalšie alternatívy

Ak je finančná kríza dlhotrvajúca, môže spôsobiť významné zmeny najmä v oblasti kontroly trestnej činnosti. Kontrola sa zvýši motiváciou ľudí, aby informovali príslušné orgány, a udelením právomocí na presadzovanie práva. Akceptuje sa dobrovoľná práca občanov, aby mohli kompenzovať nedostatok policajných zdrojov. Tým sa podporuje bdelosť.

Podobné inovácie sú spojené s ďalšími dôsledkami. S takýmito inováciami sa privatizujú tie časti trestnoprávneho systému sankcií, v ktorých môže súkromný podnik dosiahnuť zisk či už prostredníctvom verejných dotácií, alebo za podmienok voľného trhu, čím sa zabezpečí bezpečnosť pre tých, ktorí si to môžu dovoliť. Tí menej majetní budú musieť prijať verejné služby nízkej úrovne.

Mimovládne organizácie môžu byť zodpovedné za zavedenie menej ziskových trestov a nových druhov sankcií. Podobné sankcie existovali v minulosti. Môžu sa zaviesť nové druhy menej ziskových trestov založených na hanbe, fyzické a konfiškačné tresty. „Nebezpečné triedy“, ktoré vznikajú so zväčšujúcimi sa nerovnosťami a rozdielmi v príjmoch a zhoršovaním kvality služieb sociálnej starostlivosti, sa musia úplne monitorovať.

8. Nové metódy: Pozitívna trestná politika a výskumy

Aj keď budúcnosť nevyzerá sľubne, nemusíme propagovať negatívnu trestnú politiku. Stále by bolo možné vytvoriť pozitívnu trestnú politiku, ktorá by zahŕňala a posilňovala pozitívne prvky našej spoločnosti: občiansku spoločnosť, mimovládne organizácie, sociálny štát, rodinu, spoločenskú politiku v širšom zmysle a dôveru. Výskum na tento účel sa považuje za nevyhnutný. Zapojenie mimovládnych organizácií je nevyhnutnosťou nielen pre ich bezplatné zdroje, ale z teoretických aj pragmatických dôvodov: v porovnaní s inými orgánmi je tretí sektor schopný vytvárať väzby a dôveru, ktoré sú potrebné na spoluprácu s občanmi a na občianske aktivity. Ak sa Franz von Liszt odvážil tvrdiť, že „dobrá sociálna politika je najlepšou trestnou politikou“, mohli by sme byť o niečo modernejší a nahradiť „sociálny“ za „spoločenský“. To znamená, že sociálny štát musí byť chránený. Je to dobré pre všetkých, aj pre privilegovaných. Inak povedané zvýšená polarizácia je nakoniec proti dlhodobému záujmu všetkých.

V takejto situácii trest by mal byť primeraný úlohe páchatel'a pri spáchaní trestného činu. Ak je to nevyhnutné, trest by sa mal spájať skôr s konštruktívnymi prvkami, ktoré pomáhajú nájsť cestu von z nepríjemnej situácie a nezhoršujú ju. V tejto súvislosti by sme mali podrobnejšie skúmať pozitívne sankcie. Mali by sa podporovať metódy založené na dôvere, pretože bez spolupráce a participácie širokej verejnosti vrátane potenciálnych páchatel'ov sú orgány samy osebe úplne bezmocné. Celkovo sa dôvera stáva ústredným cieľom sociálneho rozvoja. V demokratickej spoločnosti nie sú sila a represie ľahko prijateľné a Durkheimova „organická solidarita“, ktorá vládne, si vyžaduje pravidlá, ktoré zdieľajú a akceptujú všetci.

Požiadavka spravodlivého a rovnakého zaobchádzania s podozrivými osobami sa musí vzťahovať aj na obe trestných činov – spokojné obe zohrávajú dôležitú úlohu pri vytváraní a udržiavaní legitimacy systému. Podobne aj menšiny musia byť brané do úvahy, nie konfrontované a diskriminované ako „dobrí nepriatelia“. Menšinám musí byť poskytnutá primeraná šanca na to, aby dostali svoj podiel na dobrých veciach, ktoré ponúka spoločnosť. Ak sa tak nestane, neexistujú ani etické dôvody, ktoré by sa dali očakávať a ktoré by od nich vyžadovali lojalitu k systému. Na to, aby sme sa mohli pokúsiť vytvoriť pozitívnu trestnú politiku, je potrebné brať vážne tézu Mahátma Gándhího „Oko za oko a svet bude slepý“.³

2. Možné trendy rozvoja trestnej politiky vo sfére restoratívnej justície a ukladania alternatívnych trestov

Autor článku považuje za hlavný trend systémové úsilie o zníženie značnej nerovnováhy restoratívnej justície vo vzťahu k súčasnej retributívnej justícii. Tento trend bude vyžadovať tieto kroky:

- meniť právne vedomie a zaužívanú prax, osobitné zvyky, tradície a obyčaje v súdnictve a v praxi všeobecne,
- ovplyvňovať a znižovať mieru punitivity verejnej mienky,
- zaviesť do bežnej súdnej praxe technické zabezpečenie výkonu alternatívnych trestov a pravidelne hodnotiť resocializačné dosahy,

³ KAUKO AROMAA. *Responsible criminal policy/Crime and criminal policy* (link: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKewiHydqF_qzKAhVNIVAKHaWuA2UQFjABegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fwww.zurnalai.vu.lt%2Fkriminologijos-studijos%2Farticle%2Fdownload%2F3677%2F2636%2F&usg=AOvVaw2-D4dMBtrZizpn-wmN-C99 k 30. 8. 2019).

- skvalitňovať normotvorbu alternatívnych trestov s dôrazom na zlepšenie trestného procesu výkonu týchto trestov,
- presvedčiť orgány a inštitúcie v trestnom konaní, že úspešná prevencia je vhodnejšia a časom aj lacnejšia ako represia,
- získať presvedčivé vedecké dôkazy, že alternatívne tresty dostatočne ovplyvňujú resocializáciu páchatel'a a posilniť tak postoje trestných právnikov v tomto procese a ovplyvniť aj verejnú mienku obyvateľ'stva,
- v normotvorbe a justičnej praxi harmonizovať právny a praktický vzťah medzi páchatel'om a obeť'ou,
- podporiť nárast vplyvu komunit, osobitne rodiny na morálnom a etickom odsúdení kriminálnych činov svojich blízkych a zároveň ich orientovať na aktívnu účasť na procese ich resocializácie.

Tendencia príliš všeobecne chápaného a neustáleho sprísňovania trestov do budúcnosti sa javí ako kontraproduktívna. Schodnú alternatívu k trestu odňatia slobody predstavujú predovšetkým alternatívne tresty. Autor článku si však nemyslí, že odplatná teória a teória odstrašenia nemajú priestor na existenciu a rozvoj. Porovnávacía vedecká analýza teórie trestu (trestania) založená na empirických kriminologických faktoch svedčí o potrebe prelínania spomínaných teórií, t. j. retributívnej a restoratívnej justície. Ďalej sa javí potreba dať do určitej rovnováhy tradičné funkcie trestov s úsilím efektívne brániť rastu kriminality, ráznejšie ju eliminovať a lepšie ochraňovať jej obeť.

Trendy širšieho a systémového uplatnenia alternatívnych trestov budú ovplyvňovať tieto skutočnosti:

- implementácia odporúčaní Európskej únie na úseku trestnej politiky rozvíjajúca princípy slobody, bezpečnosti, spravodlivosti, demokracie vrátane prehlbovania ľudských práv a slobôd,
- zmena verejnej mienky zatiaľ naklonenej k retribúcii, od retributívnej k restoratívnej justícii a praktickou participáciou komunit na ich výkone,
- zapojenie kvalifikovaných odborníkov a inštitúcií do resocializačného procesu s dôrazom na personálny rozvoj a odbornú kompetenciu pracovníkov probačnej a mediačnej služby.

Záver

Autor článku vychádza zo známej tézy, že dobrá teória je najlepšia prax. Inými slovami účinná trestná politika nemôže dobre fungovať na často prezentovanej téze, že iná je teória a iná je prax. Svedčí o tom skutočnosť, že alternatívne tresty sú uplatňované v trestnej praxi nedo-

statočne a trendy rozvoja restoratívnej justície v trestnej politike nenašli dôstojné miesto. V kontexte s obsahom článku autor odporúča zaradiť do programového vyhlásenia novej vlády v oblasti trestnej politiky opatrenia vedúce k úspešnej eliminácii ekonomickej kriminality a organizovaného zločinu. Osobitná pozornosť by mala byť venovaná extrémizmu, nie však len ako trestnoprávnemu problému, ale zároveň aj ako negatívnemu sociálnemu javu.

Použitá literatúra

1. ČENTĚŠ, J. et. al. *Trestný zákon s komentárom. 4 aktualizované vydanie*. Bratislava: Eurokódex, 2018. 1008 s. ISBN 978-80-8155-076-8.
2. FUKSÍK, J. *Alternatívne tresty a trestná politika v Slovenskej republike po rok 2000*. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2016.
3. DIANIŠKA, G. et. al. *Kriminológia. 3 rozšírené vydanie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
4. JACQUES FAGET, ANNE WYVEKENS. Urban Policy and proximity justice in France. In: *Crime and Justice in the City*. European Journal on Criminal Policy and Research. Kugler Publications. Amsterdam/New York. 1996.
5. KAUKO AROMAA. *Responsible criminal policy/Crime and criminal policy*.
6. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
7. KURY, H. *Methodology of Criminological Research*. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2011.
8. STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
9. STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikáckej praxi*. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
10. STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017. 512 s. ISBN 978-80-7502-224-0.
11. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 352 s. ISBN 978-80-7502-075-8.